

психолого-педагогічні орієнтири / Г. О. Балл // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи / За ред. І.А.Зязюна. - К.: Віпол, 2000. - с. 134.

Анотація

Розглядається закономірне утвердження в системі освіти гуманістичних моделей демократичної організації системи та її інноваційного розвитку.

Ключові слова: особистість, освіта, гуманізм, інноваційний розвиток, творчість.

Annotation

The legislative statement of humanistic models of democratic systems organization and its innovational development are depicted.

Key terms: personality, education, humanism, innovational development, creativity.

ГЛЄБОВА Т.В.,

викл. Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ОСВИТИ В ІНТЕРЕСАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ (ОСР)

На всесвітньому самміті зі сталого розвитку у 2002 р. було сформовано 4 принципи досягнення сталого розвитку людства: по-перше, визначення його як проблеми; по-друге, колективна відповідальність та конструктивне партнерство у процесі її розв'язання; по-третє, рішучість у спільних діях; по-четверте, визнання неподільності та єдності людської гідності. З цих принципів випливають 4 основи освіти: пізнавати, співіснувати, робити та жити. Тобто, освіта є навчальним базовим елементом трансформації суспільства до сталого розвитку за рахунок забезпечення особистості можливістю втілити свої уявлення про суспільство та життя.

Світове співтовариство визначило за підтримки ООН у якості порядку денного на XXI ст. Програму сталого розвитку, яка складається з економічного, екологічного і соціального компонентів. Усі названі компоненти мають цивілізаційні виміри і характеризуються переходом від індустріальної до постіндустріальної, від регіональної до планетарної цивілізації, від капіталістичних та постсоціалістичних суспільств до цивілізацій соціально-зорієнтованого ринку та ліберальної демократії, і, нарешті, переходом від традиційних форм культури до мегакультури, від суто національних систем освіти до універсального освітнього простору.

На фоні різних змін характеру, темпів, форм протікання та смислів свідомого історичного періоду виникає потреба в методологічному аналізі динамічності змін соціального світу. Даному аспекту проблем і були присвячені дослідження В. Андрущенко, Г. Бейтсона, Ф. фон Больова, В. Вернадського, І.Девтерова, С. Кримського, В. Кременя, О. Кравченка, В. Лутая, В. Лук'янця, М. Михальченка, М. Мойсеева, Б. Новикова, Л. Озадовської, А. Павленка, Ю. Павленка, С. Степаненка. У. Еко та інших. На думку науковців, суспільно-економічні зміни в державі обумовлюють необхідність створення адекватних соціально-педагогічних умов, серед яких найважливішою має бути процес утвердження в суспільстві пріоритетності сфери освіти. Динаміка змін суспільного розвитку та процесів соціальних перетворень

продують зміни концептуальних основ та варіативність розвитку системи освіти. У цих процесах філософія виконує світоглядну і методологічну функції, озброює педагогіку науковою методологією, здійснює теоретико-філософське обґрунтування становлення сучасної системи освіти.

Знайомлячись із західними джерелами філософії освіти, переконуємося в тому, що західні дослідники прагнуть до систематизації всіх досягнень, цінних думок в історії філософії і педагогіки з метою їх селекції, концептуалізації і передачі в освітню теорію. Про це свідчать ХІХ-й Всесвітній філософський конгрес "Людство на переломному етапі: філософські перспективи", що відбувся у серпні 1993 р. (м. Москва, РФ) та ХХ-й Всесвітній філософський конгрес "Paideia: філософія, що навчає гуманності", який відбувся у серпні 1998 р. у Бостоні (США). Перший з них був присвячений проблемам виховання толерантної та гуманної людини, пріоритетності для філософської освіти; другий – розглядав головну тему філософії освіти у ракурсах, які породжують усі філософські дисципліни, напрями і течії.

10-17 серпня 2003 р. у Стамбулі (Туреччина) відбувся ХХІ-й Всесвітній філософський конгрес, присвячений глобальним проблемам сучасності, серед яких важливе місце посідають проблеми освіти. Конгрес звернув увагу людства на зростання ролі філософії і освіти в процесах глобалізації. На секції "Філософія освіти" були представлені три групи доповідей: перша з них була присвячена проблемам запобігання зіткнення цивілізацій, пошуку універсального базису для діалогу між ними; друга - проблемам виховання вихователів; третя – практичним питанням обміну досвідом у справі виховання людини, доведення її до параметрів людяності.

Після екскурсів до матеріалів трьох останніх світових філософських конгресів питання про необхідність такої галузі філософського знання, як філософія освіти, не потребує додаткових аргументів. На думку співголови Мережі Філософії Освіти Європейської Асоціації Досліджень Освіти (ЕЕРА) проф. Девіда Бріджеса, без філософського осмислення більш широкого змісту цілей освіти, епістемологічних основ навчання, етичних і соціальних вимірів освітньої практики ми залишаємося з простою технічною практикою освіти, позбавленою реального значення.

Дискусія про необхідність розвитку філософії освіти в Україні розпочалася у 1993 р. Вона була ініційована на Круглих столах, організованих журналами "Вопросы философии" та "Вопросы педагогики". З того часу в Україні відбулося декілька конференцій з питань філософії освіти, з'явилися перші публікації, які тяжили до цього напрямку досліджень та спроби концептуалізації філософії освіти (В. Андрущенко, Г. Ващенко, С. Гессен, В. Лутай, Ф. Марковіч, Н. Розов, О. Ребуль, В. Самуельсон та ін.). Нові стимули для активізації досліджень з філософії освіти з'явилися у 1997 році, коли спеціальність 09.00.10 "Філософія освіти" була включена у перелік спеціальних наукових працівників відповідно до постанови президії ВАК.

Можна визначити певні досягнення філософії освіти в Україні: зростає кількість дослідників у цій галузі, наукових конференцій і публікацій, відповідних рубрик у журналах "Освіта і управління", "Педагогіка і психологія", "Педагогіка толерантності", "Педагогічний пошук" (Луцьк), "Вересень" (Миколаїв), "Постметодика" (Полтава) та інших, розширюються можливості захисту кандидатських та докторських дисертацій

з цієї спеціальності, окреслені найбільш специфічні напрямки досліджень (проблеми деідеологізації освіти, її концептуалізації і регіонального розвитку, формування філософії освіти як навчальної дисципліни тощо).

До здобутків української філософії освіти слід віднести розробку в матеріалах семінару тем "Ідеологічні спрямування сучасного суспільства і проблема взаємодії науки з ідеологією", "Психолого-педагогічна наука і освітня практика в умовах філософської та ідеологічної кризи", "Особистість у проблемному соціумі: детермінанти та чинники світоглядної динаміки", "Проблеми політичної культури та соціалізації молоді", "Психолого-педагогічна наука та національно-державний розвиток України". Однак питання про роль ідеології в освіті не вичерпується аналізом перелічених проблем. Необхідно прагнути до розкриття реальних механізмів освіти в умовах ідеологічного плюралізму.

Розвиток освіти в Україні має певну нормативно-правову базу, основні параметри котрої збігаються із завданнями, сформульованими у Стратегії освіти для сталого розвитку Європейської економічної комісії ООН (2005 р.). Проте, чомусь ця база не забезпечена відповідними політичними механізмами їх реалізації. Крім того, законодавчим підґрунтям для реалізації завдань сталого розвитку України в цілому є такі нормативно-правові документи, як Послання Президента України до Верховної Ради "Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000-2004 рр.", інші законодавчі та урядові документи. У 2001 р. при Кабінеті Міністрів України була створена Комісія зі сталого розвитку, яка повинна контролювати і координувати роботу й зусилля всіх національних організацій і установ, причетних до вирішення питань екологічно збалансованого розвитку держави.

Одночасно слід визнати, що нормативно-правова база ОСП в Україні як нової форми освіти розроблена на недостатньому рівні, що вона повинна "пронизувати" практично всі її галузі. Серед невирішених питань слід назвати в першу чергу наступні: не розкрито у жодному законодавчому чи нормативно-правовому акті поняття "освіта для сталого розвитку"; не прийнято жодного нормативного документу, в якому узагальнюються цілі та принципи ОСП, її місце у національній системі освіти в цілому; не затверджено національну стратегію сталого розвитку відповідно до "Порядку денного на XXI століття"; не створено міжгалузеву координаційну раду, відповідальну за реалізацію ОСП на національному рівні; не визначений національний координатор цієї програми; не визначено державний орган управління (відповідну його структуру), відповідальний за розвиток ОСП в Україні; не розроблено національного плану щодо провадження ОСП відповідно до завдань "Стратегії освіти для сталого розвитку ЄЕК ООН"; не налагоджено міжсекторальну взаємодію з питань розвитку ОСП на міністерському рівні (МОН України).

Між тим, наукові дослідження в галузі ОСП та екологічної освіти здійснюються у наукових установах (НУ) і ВНЗ III-IV ступенів акредитації МОН України. Визначена тематика ОСП за різними фаховими напрямками: "охорона навколишнього середовища", "економіка", "енергозбереження", "філософія", "історія" тощо. Проте більшість наукових досліджень у галузі ОСП здійснюється на екологічну тематику.

Наприклад, у Луцькому державному технічному університеті досліджуються механізми реалізації політики сталого розвитку регіону, обґрунтовується необхідність нового методичного підходу до системи вибору необхідних стратегій сталого розвитку соціоекономічних систем.

У Національному технічному університеті України "КПІ" та Інституті магнетизму АН України досліджуються проблеми атомної енергетики та екології, проводиться системне моделювання сталого розвитку.

У Київському національному економічному університеті ім. В. Гетьмана досліджуються проблеми сталого розвитку кредитно-фінансової системи, розвиток інноваційно-інвестиційних процесів в Україні, цивілізаційні проблеми сталого розвитку.

У Запорізькій державній інженерній академії вивчаються формування концепції сталого розвитку як основи досягнення нової якості та стандартів життя у контексті євроінтеграції.

У наукових дослідженнях, що проводяться вищенаведеними та іншими НУ та ВНЗ МОН України, широко враховуються місцеві, регіональні, національні особливості. Дослідження з екологічної, соціальної, економічної, правової проблематики дедалі більше розширюють коло питань сталого розвитку. У той же час слід відмітити як недолік практичну відсутність державної підтримки наукових досліджень у галузі саме науково-методологічних засад освіти для сталого розвитку, особливостей її впровадження в українську систему освіти.

Зробимо висновки. Механізм розповсюдження та втілення результатів досліджень ОСР складаються із наукових публікацій, рекомендацій конференцій та симпозіумів, відповідних рішень МОН України та міжнародних інституцій тощо. Концептуальний базис та проблематика сучасних філософських досліджень освіти формувалися на основі синтезу комплексу гуманітарних дисциплін та традиційної і постмодерністської філософії. На сьогоднішній день у рамках філософії дослідження проблем сучасної освіти набули постійного характеру, сформувалися напрями досліджень філософсько-освітнього характеру. З'явилися соціально-філософські роботи на освітню проблематику узагальнюючого характеру. У них здійснені спроби в рамках того чи іншого концептуально-методологічного підходу визначити зміст, функції, соціальну роль нової освітньої методології та основаної на ній освітньої діяльності у суспільстві, що знаходиться в стані постійних змін на етапі постіндустріального (інформаційного) розвитку. У багатьох наукових публікаціях та новаторських освітніх проектах, включаючи і Національну доктрину розвитку освіти в Україні, здійснено визначення нових філософських орієнтирів освітньої практики в тих чи інших сферах, виходячи із потреб інформаційного суспільства.

Разом з тим, існує цілий ряд малодосліджених і невирішених проблем, без дослідження і вирішення яких неможлива соціально-філософська розробка проблем розвитку та функціонування системи освіти сучасного інформаційного суспільства, концептуальне оформлення філософської методології освітньої діяльності в сучасних умовах і імплементація останньої як теоретико-методологічної основи вітчизняної освітньої практики. Серед таких проблем найбільшу значущість мають

парадигмальне оформлення нової філософської методології освіти, дослідження соціально-історичного контексту розвитку освітньої теорії та практики, визначення ролі філософії освіти як сфери здійснення соціально-філософських досліджень сучасної освіти, вироблення концептуальної основи для визначення змісту, структури та функцій як самого філософсько-освітнього знання, так і посткласичної філософсько-освітньої парадигми, здійснення системної розробки проблеми концептуалізації посткласичної філософсько-освітньої парадигми та визначення методології і методики її імплементації в освітню практику.

Сучасна система освіти, будучи складовою частиною суспільства XXI століття, зазнає таких же радикальних змін, як й інші соціальні структури та підсистеми. Глобальні соціальні зміни, що пов'язані з пошуками людиною шляхів оптимізації та гармонізації власної системи цінностей, свого буття в культурному та природному оточенні, в першу чергу відбиваються на освітній діяльності, що є основним чинником соціалізації особи, основним каналом репродукування людськості та культури у кожній особі. Суспільні детермінанти розвитку сучасної освіти мають глобальний, національний та локальний виміри, і від їх когерентності залежить змістовне та функціональне наповнення освітніх інновацій.

Література

1. Дем'яненко М. Автономія університету: ретроспектива, модернізація // Вища освіта України. – 2005. – № 2.
2. Добренков В.И., Нечаев В.Я. Общество и образование. – М. – 2003.
3. Медоуз Д.Х., Медоуз Д.Л., Рэндерс Й., Беренс В.В. Пределы роста. – М.: Изд-во МГУ, 1991. – 207 с.
4. Наше общее будущее: Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию. – М.: Прогресс, 1989. – 376 с.
5. Печчеи А. Человеческие качества. – М.: Прогресс, 1980. – 302 с.
6. Программа действий. Женева, ООН, 1993.
7. Реймерс Н.Ф. Экология. Теории, законы, правила, принципы и гипотезы. – М.: журнал "Россия молодая", 1994. – 336 с.
8. Федоренко Н.П., Реймерс Н.Ф. Экология и экономика – эволюция взаимоотношений. От "экономики" природы до "большой" экологии // Философские проблемы глобальной экологии. – М., 1983. – С. 230-277.
9. Хесле В. Философия и экология. – М.: Наука, 1993. – С. 138.
10. Хижняк М.І. Нагорна А.М. Здоров'я людини та екологія. – К.: Здоров'я, 1995. С. 122.
11. Agenda 21: Programme of Action for Sustainable Development and Rio Declaration. New York, 1993.
12. Costanza R., Folke C. Ecological Economics and Sustainable Development. Paper prepared for the International Experts Meeting for the Operationalization of the Economics of Sustainability. Manila, Philippines. 1994. July 28-30.

Анотація

Дана стаття присвячена розгляду деяких проблем освіти в інтересах сталого розвитку(ОСР).Розглядаються основні складові освіти для сталого розвитку: економічного, екологічного та соціального виховання. Одночасно розглядаються невирішені питання ОСР в Україні: не розкрито у жодному законодавчому або нормативно-правовому акті поняття "освіти для сталого розвитку", не затверджено "національну стратегію сталого розвитку" тощо.

Annotation

In the article some problems of the education in the interests of the stable progress (E.S.P.) are considered. The key components of the education for stable progress are viewed: economical, ecological and social education. At the same time different unsolved questions of E.S.P. in Ukraine are raised: the concept of education for stable progress is not opened in normative-legal acts, "the national strategy of the stable progress" is not approved.

ДЖУРА О.Д.,

канд. філос. наук, доц., здобувач Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСВІТИ

Виховання найефективніше реалізується через освіту під час навчального процесу. Завдяки освіті відбувається цілеспрямована соціалізація індивіда, його становлення як особистості й громадянина. Загальним фундаментом цього процесу є не тільки пізнання світу, але й практична діяльність людини. Світогляд виникає з практичного відношення суб'єкта до світу, а його зміст остаточно визначається не тільки знанням, але реальним буттям індивіда. Отже, людський дух виконується не у високих сферах абстрактно-понятійного мислення, а в горнилі безпосереднього практичного життя, турбот і піклувань, праці й спілкування. Саме в життєвих реаліях, як підкреслюють науковці, здійснюється процес самовизначення особистості, формується система її переконань, моральних установок, смисложиттєвих уявлень [1; 3; 8; 9; 12]. Відтак, знання є елементом складної системи світоглядної культури лише тоді, коли воно постає регулятивним принципом діяльності, переростає в особистісне переконання, моральні імперативи, ціннісні норми тощо. В цьому процесі людина виявляється активно діючою істотою, а тому не просто відображає дійсність такою, якою вона є насправді, але й творить її.

Сучасна освіта - це насамперед процес створення умов для повноцінного виявлення і розвитку особистості. Цей процес водночас має бути спрямований на її саморозвиток. Для того, щоб індивід засвоював і перетворював соціальний досвід, швидко адаптувався до умов життя, що постійно змінюються, освіта й виховання повинні закласти в ньому механізм рефлексії, збереження його індивідуальності. Під цим поглядом "система освіти продовжує залишатися одним із головних соціальних і моральних бастионів будь-якої країни, здатним консолідувати націю,